

# PALEO- AKTUEEL

5



Auteursrechten voorbehouden

Copyright 1994, Archeologisch Centrum Groningen, RUG

Druk- en bindwerk: Universiteitsdrukkerij, RUG

Omslag: opgraving te Noordbarge met de plattegrond van een boerderij uit het eind van de ijzertijd

Omslagontwerp: J.M. Smit

Delen van deze uitgave mogen in andere publicaties worden overgenomen mits zij van een duidelijke bronvermelding zijn voorzien

Inlichtingen: ACG, Poststraat 6, 9712 ER Groningen

ISBN 90 367 0420 0

# **PALEO-AKTUEEL**

**5**

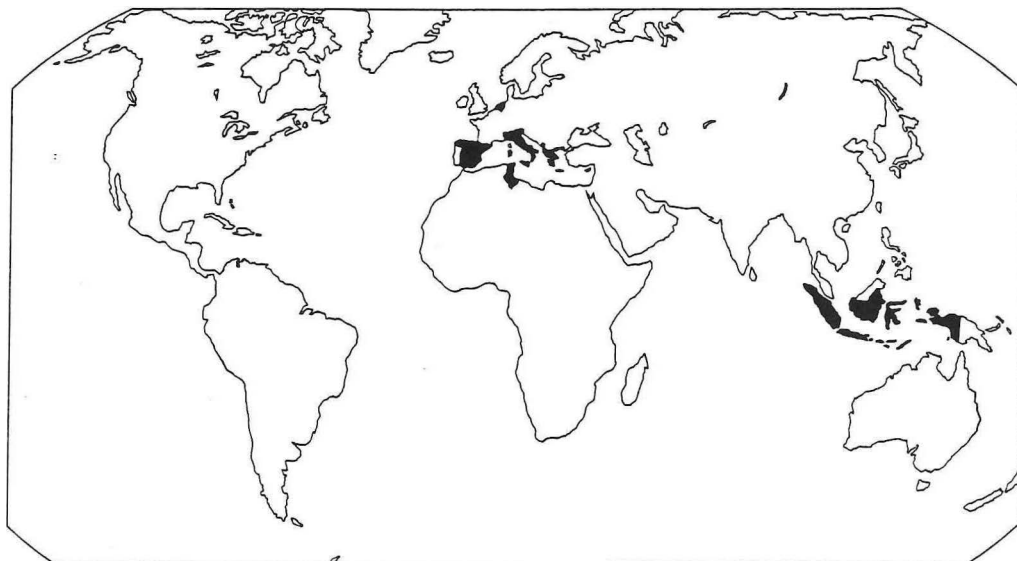
redactie

**Mette Bierma**  
**Otto H. Harsema**

Archeologisch Centrum

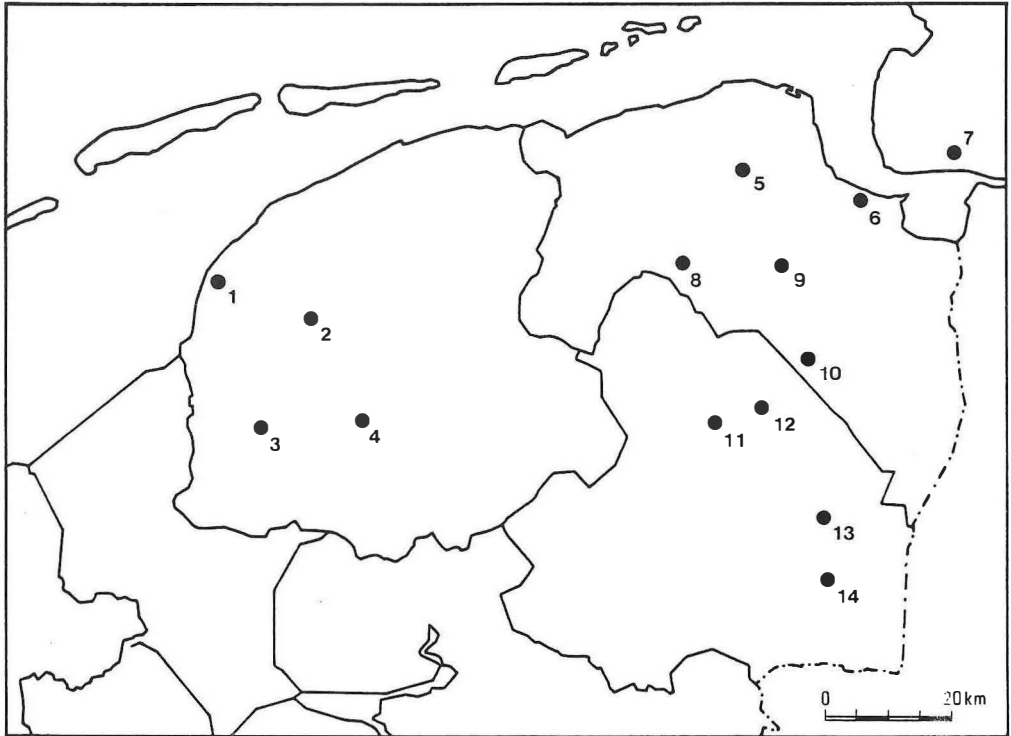
Groningen, 1994

In deze aflevering: Albanië, Duitsland, Griekenland, Indonesië, Italië, Nederland, Spanje en Tunesië.



In deze aflevering uit Noord-Nederland en Noord-Duitsland:

1. Wijnaldum; 2. Lions; 3. Oudega; 4. Akmarijp; 5. Westeremden; 6. Heveskes; 7. Emden;  
8. Groningen; 9. Slochteen; 10. Wildervank; 11. Ballo; 12. Gieten; 13. Exlo; 14. Noordbarge.



## INHOUD

<b>J.R. BEUKER &amp; M.J.L.Th. NIEKUS</b> Het midden-paleolithicum van Noord-Nederland	9
<b>R.H.P. LUTGERINK</b> Warme ijstijden ?!	11
<b>G.-J. BARTSTRA</b> Postmodern naar Pompanua	14
<b>M.J.L.Th. NIEKUS &amp; D. STAPERT</b> Een vindplaats van de overgang laat-paleolithicum/mesolithicum bij Oudega (Fr.)	17
<b>G.R. BOEKSCHOTEN &amp; D. STAPERT</b> 'Rings & sectors': een computerprogramma voor ruimtelijke analyse	22
<b>G.L.G.A. KORTEKAAS &amp; M.J.L.Th. NIEKUS</b> Een vindplaats uit het vroegere mesolithicum in de Hooilandspolder, gemeente Slochteren (Gr.)	27
<b>S. BOTTEMA &amp; H.R. REINDERS</b> Door het land der Skipetaren	32
<b>R. BAKKER</b> Het Gietsenveentje, gemeente Gieten (Dr.): unicum of probleemgeval?	35
<b>J.N. LANTING</b> Het na-onderzoek van het vernielde hunebed D31 <sup>a</sup> bij Exlo (Dr.)	39
<b>J.J. HEKMAN</b> Nieuw archeologisch onderzoek op Syros (Griekenland)	43
<b>JOSE LUIS SANZ BRETÓN &amp; J. SCHELVIS</b> De mijten (acari) uit Peñalosa en Cerro de la Cruz (Spanje) en Halos (Griekenland)	47
<b>M. MAASKANT-KLEIBRINK</b> Een voorlopig verslag van de opgravingen op de 'Timpone della Motta', Francavilla Marittima, Calabrië	50

B.J. HAAGSMA & P. ATTEMA Het <i>Casa di Angelina</i> , een traditionele boerderij bij de opgraving te Francavilla Marittima (Calabrië, Italië)	55
J. BOUMA & W. PRUMMEL Potten en botten: offergebruiken in Midden-Italië	60
Y. DIJKSTRA De opgravingscampagne 1993 in Hellenistisch Halos	65
O.H. HARSEMA Zes dagen in juni op de es van Noordbarge (Dr.)	69
G.J. DE LANGEN, T. PERGER, W. PRUMMEL, J. SCHELVIS, E. TAAYKE, J. WILLEMSSEN & M. WISPELWEY Een korte verkenning te Bolland bij Lions (Fr.)	74
J. FEYE Uzita, een Romeins stadje (Tunesië)	80
A.T. CLASON & E. KNOL Het ongehoorde rund in de Nederlandse kuststreken	85
D.L. BEKKER Faunafragmenten van twee terpjes nabij Emden (Duitsland)	89
E. TAAYKE De Groningse tongval anno 94	93
Y. SABLEROLLES De glasvondsten van Wijnaldum (Fr.)	97
G.J. DE LANGEN, J. ORBONS, T. PERGER, J. VAN DER VAART & M. WISPELWEY Onderzoek naar de kerk op 't Olthof van Akmarijp (Fr.)	102
P.B. KOOI, K. KLAASSENS & J.H. ZWIER Bewoningssporen langs de Zeemsloot bij Westeremden, gemeente Loppersum (Gr.)	107
H.T. WATERBOLK In de ban van Banlo	110
P.B. KOOI, K. KLAASSENS & J.H. ZWIER Een onbekend steenhuis te Heveskes (Gr.)	115

A. JAGER		
Middeleeuwse adelshuizen in Friesland		120
P. BAKS		
De citadel van de hertog van Alva in de stad Groningen, 1569-1577		125
B. HAVINGA & A. UFKES		
De opgraving aan de Reitemakersrijge te Groningen		130
A.F.L. VAN HOLK		
Vergelijking van de archeologische inventaris van de Groninger tjalk ‘De Zeehond’ met schriftelijke scheepsinventarissen uit het einde van de 19e eeuw		134
P.B. KOOI		
Een brief met gevolgen		139
D.C. BRINKHUIZEN		
Het dieet van de otter ( <i>Lutra lutra</i> ) in twee voormalige ottergebieden in Friesland		143
S. BOTTEMA		
Het lam gods is een Fries melkschaap		148
P. CLEVERINGA, A. BOSCH, S. BOTTEMA, R. CAPPERS & H.A. GROENENDIJK		
De moeraskalk van Wildervank (Gr.)		151



# HET MIDDEN-PALEOLITHICUM VAN NOORD-NEDERLAND

J.R. Beuker<sup>1</sup> en M.J.L.Th. Niekus

Als een archeologische periode zich in een toenemende mate van publieke belangstelling mag verheugen dan is dat wel het midden-Paleolithicum. Bestsellers met titels als *De mammoet jagers* en *De stam van de holebeer* wisselen bij de boekhandel in ras tempo van eigenaar. Niet alleen bij het grote publiek is een toenemende belangstelling te bespeuren. In Noord-Nederland houden zich steeds meer amateur-archeologen bezig met het systematisch verzamelen van midden-paleolithische artefacten. Door de zaak Vermaning is de interesse van particuliere verzamelaars voor de oudste vondsten uit Noord-Nederland sterk toegenomen. Daarnaast zijn deze verzamelaars steeds beter in staat de artefacten te herkennen.

Naast afslagen, kernen en verschillende soorten werktuigen (in totaal uit Groningen, Friesland en Drenthe meer dan 100) is de laatste jaren ook een aantal vuistbijlen gevonden. In 1992 werden er twee opgehaald, een bij Zeijen (fig. 1) en een bij Anloo. Net als de meeste al eerder gevonden exemplaren kunnen ze waarschijnlijk aan het *Moustérien de tradition Acheuléenne* (MTA), type A worden toegewezen en kunnen deze gedateerd worden in het vroeg-glaciaal van de laatste ijstijd (Weichselien). Dat in Noord-Nederland MTA-vuistbijlen voorkomen is geen nieuw gegeven (Stapert, 1976). Nieuw is wel de aanwijzing dat Noord-Nederland ook in het midden-pleniglaciaal van het Weichselien zo nu en dan bewoond werd. Dit blijkt uit de vondst van een 7 cm lange bladspits van het type Mauern die enkele jaren terug door R. Trip (Emmen) bij Emmen werd gevonden (fig. 2).

De stroom van nieuwe meldingen is voor beide auteurs aanleiding geweest tot het besluit de nieuwe vondsten uit Noord-Nederland te inventariseren en nader te on-

derzoeken. Alleen zo kan een vollediger beeld verkregen worden van de bewoning van Noord-Nederland na de voorlaatste ijstijd.

Bij het onderzoek zal primair worden uitgegaan van het Noordnederlandse keileemplateau. Ter vergelijking zal echter ook een aantal vondsten dat buiten de grenzen van dit plateau is aangetroffen, worden bestudeerd. Daarbij valt bijvoorbeeld te denken aan materiaal uit Nedersachsen en Schleswig-Holstein, gebieden die qua bewoningsmogelijkheden maar ook wat betreft de natuurlijke oppervlakteveranderingen op de werktuigen en het voorkomen van pseudo-artefacten in hoge mate vergelijkbaar zijn met Noord-Nederland. Bij de beschrijving van de werktuigen zullen aspecten als de datering, de oppervlakteveranderingen en de technologie aan de orde komen. Daarnaast zal vooral ook de verspreiding in relatie met geologie en geomorfologie een belangrijk facet van het onderzoek vormen. In het verlengde van de verspreiding van de vondsten op macro-niveau ligt de verspreiding van de vondsten binnen een vindplaats. Het idee dat werktuigen die oorspronkelijk in een kleine concentratie bij elkaar hebben gelegen door natuurlijke factoren uit elkaar raken (Stapert, 1982), kan door het grotere aantal vondsten worden getoetst.

Een complicatie bij de bestudering van midden-paleolithische voorwerpen van het keileemplateau vormen de vele pseudo-artefacten. Een deel daarvan is met zekerheid te onderscheiden van 'echte' artefacten, bij een ander deel is dat niet het geval (D. Stapert introduceerde hiervoor de term *incerto-facten*). Beide categorieën zullen in het onderzoek buiten beschouwing worden gelaten.

Amateur-archeologen en andere verzamelaars worden verzocht vondsten van



Fig. 1. De MTA-vuistbijl van Zeijen (lengte 9,1 cm) met natuurlijke splijtvlakken aan de basis; particulier bezit (foto J. Pauptit, IPL).

(mogelijke) midden-paleolithische voorwerpen te melden aan de auteurs.

### Summary

*In recent years there has been increasing interest in the Middle Palaeolithic. Amateur archaeologists of the northern Netherlands are becoming more and more capable of recognizing these often severely patinated and frost-split pieces. In the northern Netherlands this has resulted in the discovery of more than one hundred artefacts; flakes, cores and different kinds of tools. In addition several hand-axes were found which probably can be attributed to the Moustérien de tradition Acheuléen, type A. A very interesting recent find is a leaf point of the 'Mauern' type which can be dated to*



Fig. 2. De Mauern-bladspits van Emmen, lengte 7 cm (foto J. Pauptit, IPL).

*the Middle Pleniglacial of the Weichsel glaciation. The two authors have decided to catalogue and describe these finds. Emphasis will be placed on their spatial distribution (also at site level) in relation to their geological context. Pseudo-artefacts and incerto-facts will not be discussed.*

### Noot

1. Drents Museum, Assen.

### Literatuur

- Stapert, D., 1976. Middle Palaeolithic finds from the Northern Netherlands. *Palaeohistoria* 18, pp. 43-72.
- Stapert, D., 1982. A Middle Palaeolithic artefact scatter, and a few younger finds, from near Mander NW of Ootmarsum (prov. of Overijssel, the Netherlands). *Palaeohistoria* 24, pp. 1-33.